

JEZIČNE TEME

Vladimir Karabalić

UDK 811.163.42'25

HRVATSKI NAZIV *DOMOVINSKI RAT* I NJEGOVI NJEMAČKI PRIJEVODI

Nacrtak

U prvom dijelu ovoga rada raspravlja se o hrvatskom nazivu *Domovinski rat*: kako je nastao i uvriježio se unatoč nepreciznosti i prijepornosti. U drugom, glavnom dijelu rada raspravlja se o postojećim nazivima za hrvatski Domovinski rat na njemačkom jeziku koji su ili doslovni prijevodi hrvatskog naziva ili su adaptacije koje fokusiraju pojedine aspekte tog rata.

„U vrijeme rastućih globalnih i lokalnih sukoba, a posebno nakon iskustva krvavog raspada Jugoslavije devedesetih [...], glavni cilj hrvatske translatološke kulture mora biti da inter- i transkulturalnu komunikaciju, a time i prevođenje, stavi u službu očuvanja mira.“ (Prunč 2009: 13)¹

¹ Prunč, Erich (2009): „Unfrisierte Gedanken zur kroatischen Translationskultur“, u: Omazić, Marija; Vladimir Karabalić, Mario Brdar (ur.), *Lingvistika javne komunikacije: Translatološki, terminološki, međukulturni i problemi jezika struke. (Linguistics of Public Communication: Translatological, Terminological, Intercultural and the problems of the Language for Special Purposes)*. Zagreb / Osijek: HDPL / Filozofski fakultet Sveučilišta J.J.Strossmayera, 3-19.

1. O NAZIVU *DOMOVINSKI RAT*

Hrvatski naziv *Domovinski rat* prvi se put javno pojavio u tjedniku „Globus“ 1991. godine, a hrvatskoj je javnosti manje poznato da je taj naziv nastao kao prijevod ruskog termina *Отечественная война*, kako se u jednom intervjuu „Jutarnjem listu“ iz 2008. godine prisjeća prevoditelj Marko Grčić:

JUTARNJI LIST: Legenda kaže da je u uredništvu Globusa izmišljena sintagma Domovinski rat.

GRČIĆ: Jednom me Denis Kuljiš, prvi glavni urednik Globusa, pitao sjećam li se tko je izmislio sintagmu Domovinski rat. Ako me pamćenje ne vara, ja sam je izmislio. Preveo sam je s ruskog, otečestvenaja vojna, u nedostatku drugih izraza. Vrlo mi je drago što je taj pojam postao dio svakodnevnog, narodnog jezika, i formalnoga komuniciranja. Globus je preko svojih naslovnica i tekstova promovirao sintagmu Domovinski rat, koja jest neprecizna i prijeporna, ali se pokazalo da ima strahovitu komunikacijsku vrijednost.²

Nepreciznosti naziva *Domovinski rat* koju spominje Grčić postajemo svjesni u metajezičnim situacijama, primjerice kad taj naziv trebamo prevesti na strane jezike i pritom prvo pokušamo s doslovnim prijevodom (*Fatherland War, Homeland War, Vaterländischer Krieg, Heimatkrieg, La guerre patriotique* itd.). O problematici njemačkih doslovnih prijevoda bit će riječi u poglavlju 2.2. ovoga članka.

Za Grčićevu tvrdnju da je naziv *Domovinski rat* neprecizan možemo navesti barem dva argumenta. Kao prvo, on ne govori ništa o karakteru rata u Hrvatskoj 1991.-1995., o kojemu je Hrvatski sabor 13. listopada 2000. godine u svojoj „Deklaraciji o Domovinskom ratu“³ zaključio sljedeće:

² <<http://www.jutarnji.hr/clanak/art-2008,10,25,,138413.jl>> (17.07.2011.)

³ Narodne novine; godina 2000., broj 102.

[...]

Republika Hrvatska vodila je pravedan i legitiman, obrambeni i osloboditeljski, a ne agresivni i osvajački rat prema bilo kome u kojem je branila svoj teritorij od velikosrpske agresije unutar međunarodno priznatih granica.

[...]

Temeljna vrijednost Domovinskog rata jest uspostava i obrana državnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta Republike Hrvatske [...].

Da je rat u Hrvatskoj nazvan tako da se u nazivu zrcali karakter tog rata – primjerice Hrvatski obrambeni rat, Hrvatski rat za neovisnost, i sl. –, i svijetu bi bila poslana jasnija slika o ratu u Hrvatskoj i ne bi nam se danas događalo da se na Haaškom sudu velikosrpska agresija proglašava unutarnjim građanskim ratom, zaključeno je na znanstveno-stručnom skupu „Hrvatski rat 1991.-1995.: pojmovno-terminološka raščlamba, dokumentacija i edukacija“ održanom u Vukovaru u jesen 2008. godine.⁴

Drugi argument za tvrdnju o nepreciznosti i prijepornosti naziva *Domovinski rat* odnosi se na ekstenziju pridjeva *domovinski*. Prema tom nazivu radi se o ratu za domovinu, što prema određenoj interpretaciji kao širi pojam uključuje osim Republike Hrvatske primjerice i dijelove Bosne i Hercegovine kao domovine tamošnjih Hrvata, a upravo tako ekstenzivan pojam domovine imao je predsjednik Tuđman, smatra hrvatski filozof Žarko Puhovski: Tuđman je domovinu interpretirao elastično, što je dovelo do toga da je hrvatsku domovinu trebalo braniti i u Mostaru, iako je Mostar u Bosni i Hercegovini.⁵ Nepreciznost i (politička) prijepornost naziva

⁴ <<http://www.index.hr/vijesti/clanak/znanstvenici-porucuju-naziv-hrvatski-obrambeni-rat-bolji-je-od-domovinskog-rata/408894.aspx>> (17.07.2011.)

⁵ „Das war der Vaterländische Krieg. Das Vaterland ist von Tudjman elastisch interpretiert worden, was dazu geführt hat, das kroatische Vaterland auch in Mostar zu verteidigen, obwohl Mostar in Bosnien-Herzegowina liegt.“ <<http://www.freitag.de/pdf-archiv/Freitag-2007-35.pdf>> (17.07.2011.)

Domovinski rat sastoji se dakle prema Puhovskome u tome da taj naziv dopušta interpretaciju da se u ratu branila hrvatska domovina ma gdje ona bila. Slično misli i novinar D. Plevnik:⁶

Zašto se rat nije naprosto nazvao "Rat za obranu Hrvatske"? Zato jer ga se po toj definiciji ne bi moglo prenositi u Bosnu i Hercegovinu i omogućiti teza da su Hrvatska i Hercegovina "istinitiji" pojam nego Bosna i Hercegovina.

Kad bi se naziv *Domovinski rat* htjelo zamijeniti nekim drugim u kojemu bi bili sadržani svi gore navedeni aspekti rata i koji bi jednoznačno referirao na rat u Republici Hrvatskoj, bez mogućih ekstenzija na susjedne države, dobio bi se opis, a ne ime: Obrambeno-oslobodilački rat za neovisnost Republike Hrvatske. Izgubila bi se dakle efektna pregnantnost koju ima ime za razliku od opisa, a time i nešto od one „strahovite komunikacijske vrijednosti“ imena *Domovinski rat* koju spominje Grčić. Ali važnije od toga je pitanje koliko je to neprecizno ime krivo za pogrešnu haašku percepciju rata u Hrvatskoj kao unutarnjeg građanskog rata, kako smatraju sudionici gore spomenutog vukovarskog skupa, ili je pak prvenstveno zakazala tadašnja hrvatska vanjska politika koja svijetu nije znala nametnuti hrvatsku sliku Domovinskog rata kako je okarakteriziran u gore citiranoj Deklaraciji hrvatskog Sabora, nego je srpska interpretacija da su ratovi na području bivše Jugoslavije bili građanski, o čemu će još biti riječi u ovom članku, postala dominantnom u svjetskoj percepciji.

Smatramo da je termin *Domovinski rat* dobar u smislu da ne treba mijenjati hrvatski naziv radi ispravne percepcije tog rata u svijetu, nego je zadatak prevoditelja da ga na strane jezike prenesu barem tako da prijevod u dotičnoj ciljnoj kulturi bude lišen negativnih konotacija i istovremeno da taj prijevod bude lojalan hrvat-

⁶ u članku „Idemo li u novu balvan-revoluciju?“ u *Slobodnoj Dalmaciji* od 6.5.2000. <<http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20000506/kolumne.htm>> (17.07.2011.)

skoj slici o Domovinskom ratu. Više o tome u 2. poglavlju ovoga rada.

A one ratne 1991. godine jednostavno nije bilo ni vremena za razmišljanje o nekom boljem, preciznijem nazivu nego što je to *Domovinski rat*. Razlog zašto je taj naziv poslije saživio leži po mišljenju novinara R. Baretića poglavito u činjenici da se svidio predsjedniku Tuđmanu:

Taj naziv je nastao u vrevi i novinarskoj potrebi da se nekako brzo, po mogućnosti što sažetije i jednoznačnije, imenuje ,to' što nam se događa. U vrijeme kad je sve iole važno u Hrvatskoj imenovano i definirano isključivo na Tuđmanovu dvoru, sintagma Domovinski rat stigla je ,odozdo' i uvriježila se vrlo brzo, iako je riječ tek o doslovnom prijevodu imena kojim su Sovjeti nazivali svoje ratovanje protiv Hitlera.

Tuđmanu se vjerojatno svidjela jer zvuči dovoljno pompozno i patetično da zadovolji kičaste kriterije što su tada vladali u državnoj onomastici i kreiranju svih drugih simbola samostalne Hrvatske - sjetite se samo onog predsjedničkog grba s rezancima, baletne počasne garde ili titule čuvara državnog pečata [...]. Da se nije svidio Tuđmanu, Grčićev ad hoc skovani Domovinski rat živio bi tjedan ili možda dva i onda zauvijek završio u prašini novinskih arhiva, a akademici Babić i Brozović bili bi internirani u neku od pomoćnih prostorija na Pantovčaku sve dok ne smisle nešto bolje, moćnije i primjerenije Vrhovnikovu ukusu. Ispalo je, međutim, ovako kako jest [...].⁷

Trebalo bi najzad napisati jednu sociolingvističku studiju o tome kako je naziv *Domovinski rat*, unatoč kritikama od strane intelektualaca da je neprecizan i prijeporan, navodno pompozan, patetičan i kičast, da „odražava patrijarhalno, romantičarski naciona-

⁷ <<http://www.nacional.hr/clanak/49780/pompozno-tudmanovo-naslijede>> (17.07.2011.)

lističko poimanje domovine bez dubljeg promišljanja“ (V. Kesić)⁸ itd., postao općeprihvaćen u suvremenom hrvatskom jeziku – od prvobitne uporabe u medijima do uporabe u svakodnevnom razgovornom jeziku i konačno do službene uporabe primjerice u državnim dokumentima poput Ustava ili saborskih deklaracija. A mi ćemo u ovom radu jednostavno poći od termina *Domovinski rat* kao datosti i u nastavku se pozabaviti glavnom temom ovog članka: kako bi taj termin trebalo prevesti na strane jezike? Ako hrvatski naziv *Domovinski rat* odražava duh vremena i društva u kojemu je nastao, kako ga učiniti razumljivim stranim kulturama? To je delikatan prevoditeljski zadatak jer naziv *Domovinski rat* ima sva bitna obilježja izraza koji se u novijoj, tzv. međukulturnoj lingvistici nazivaju *hotwords*;⁹ obilježja su, među ostalim, sljedeća:¹⁰

- Materinski govornici vide u dotičnom izrazu jedan aspekt svog identiteta.
- Izraz sadrži brojne značenjske komponente koje su specifične za dotičnu kulturu.
- Za razumijevanje izraza potrebno je poznavanje društva i vremena u kojemu je nastao.

Naravno da prijevod, ma kako dobar bio, ne može sam prenijeti svu tu kompleksnost označenog pojma na strani jezik, ali prevoditelj mora biti svjestan cijele te kulturološke pozadine polaznog izraza koji prevodi. Zbog ograničenosti prostora u nastavku ćemo se baviti samo problematikom prevođenja na njemački jezik.

⁸ „Und was ist das überhaupt, ein 'Heimatkrieg'; ein Terminus, der eine patriarchal-romantisch-nationalistische, unreflektierte Auffassung von 'Heimat' wiedergibt?“ *Olympe. Feministische Arbeitshefte zur Politik*, Nr. 14/2001.

⁹ Agar, Michael (1994): *Language Shock. Understanding the Culture of Conversation*. New York: William Morrow and Company.

¹⁰ Citirano prema Heringer, Hans Jürgen (2007): *Interkulturelle Kommunikation*. Tübingen: A. Francke, str. 175.

2. NJEMAČKI PRIJEVODI HRVATSKOG NAZIVA *DOMOVINSKI RAT*

2.1. Lojalnost prevoditelja

Odgovornost prevoditelja možemo prikazati kao dvosmjernu lojalnost: kao lojalnost prema polaznoj kulturi u kojoj je izvornik nastao s jedne strane i kao lojalnost prema adresatima prijevoda odnosno ciljnoj kulturi u kojoj će prijevod biti recipiran s druge strane.¹¹ Uspješan prijevod mora biti lojalan obostrano. U slučaju prevođenja naziva *Domovinski rat* lojalnost prevoditelja prema polaznoj, hrvatskoj kulturi znači lojalnost prema službenoj hrvatskoj politici i prema stavu većine građana Republike Hrvatske kad je u pitanju rat 1991.-1995. U tom smislu nelojalni prijevodi na njemački jezik su recimo *Bürgerkrieg* 'građanski rat' ili *Sezessionskrieg* 'secesijski rat': ovi nazivi ne odgovaraju hrvatskoj, nego srpskoj ideološkoj poziciji prema kojoj su ratovi u pojedinim jugoslavenskim republikama u prvoj polovici devedesetih bili upravo građanski (etnički konflikti između Muslimana, Srba i Hrvata u BiH odnosno između Hrvata i Srba u Hrvatskoj, a u okviru jedne države Jugoslavije) i secesijski (ratovi za odcjepljenje Slovenije, Hrvatske i BiH od Jugoslavije), čime je JNA službeno i pravdala svoju intervenciju u tim republikama (da navodno spriječi etničke konflikte i da sačuva integritet Jugoslavije). S druge strane, lojalnost prema ciljnoj kulturi, u našem slučaju kulturama njemačkog jezičnog područja, podrazumijeva da prevoditelj mora reflektirati o kulturnoj (društveno-političkoj, povijesnoj) pozadini koja stoji iza njemačkih riječi koje prevoditelj rabi u svom prijevodu. To se posebno odnosi na riječi *Vaterland*, *vaterländisch*, *Heimat* koje su doslovni prijevodi hrvatskih *domovina*, *domovinski*. Zbog spomenute specifične kulturne pozadine doslovni prijevodi nisu uvijek najbo-

¹¹ Usp. Nord, Christiane (1995): *Textanalyse und Übersetzen*. Heidelberg: Julius Groos Verlag, str. 31-33.

lji niti su uopće dobri prijevodi, kako će biti prikazano u poglavlju 2.2.1. na primjeru prijevoda *Vaterländischer Krieg*.

2.2. Doslovni njemački prijevodi hrvatskoga naziva *Domovinski rat*

Pridjev *domovinski* ima u njemačkom jeziku dva ekvivalenta: *heimatländisch* (od *Heimatland* 'domovina') i *vaterländisch*. Ovaj drugi izveden je iz imenice *Vaterland* čiji je doslovni hrvatski prijevod na razini tvorbe riječi *otadžbina* (od *Vater* 'otac'), ali imenica *otadžbina* i pridjevska izvedenica *otadžbinski* nisu uobičajene u hrvatskom jeziku, za razliku od srpskoga jezika. (Primjerice bosanski Srbi nazivaju svoj rat u BiH 1992.-1995. za Republiku Srpsku *Otađbinski rat*.) Doslovni (tzv. transkribirajući) njemački prijevodi hrvatskog naziva *Domovinski rat* dakle su *Heimatländischer Krieg* i *Vaterländischer Krieg*. Osim takve imenske fraze s pridjevskim atributom u njemačkom jeziku postoji i mogućnost složenice od imenica *Heimatland* / *Vaterland* + *Krieg*: *Heimatlandskrieg*, *Vaterlandskrieg*. I konačno doslovni njemački prijevod bila bi i složenica *Heimatkrieg* budući da imenici *Heimat* u hrvatskom jeziku, osim *zavičaj*, odgovara i *domovina*.¹²

Svi navedeni doslovni njemački prijevodi su u upotrebi, a u nastavku će zbog ograničenog prostora biti riječi samo o dva najčešća: *Vaterländischer Krieg* i *Heimatkrieg*.

2.2.1. Prijevod *Vaterländischer Krieg*

Kao i hrvatski termin *Domovinski rat*, tako je i njemački *Vaterländischer Krieg* nastao kao prijevod ruskoga termina *Отечественная война*. Za razliku od hrvatskoga termina koji je naziv

¹² Usp. npr. *München ist seine Heimat* 'njegov zavičaj je München'; *er hat in Deutschland eine neue Heimat gefunden* 'u Njemačkoj je našao novu domovinu / novi zavičaj'.

za rat u Hrvatskoj 1991.-1995., ruski termin i njemački prijevod nazivi su za ruske ratove protiv Napoleona u 19. stoljeću te za sovjetske ratove protiv Njemačke u Prvom i Drugom svjetskom ratu. Njemački termin ima dakle fiksnu referenciju na te ruske, odnosno sovjetske ratove i to je prvi razlog zašto je pogrešno hrvatski termin *Domovinski rat* na njemački prevoditi terminom *Vaterländischer Krieg*: *Domovinski rat* i *Vaterländischer Krieg* konvencionalno u hrvatskom i njemačkom jeziku označavaju različite ratove.

Ako dodamo pridjev *hrvatski* kao atribut – *Kroatischer Vaterländischer Krieg* 'Hrvatski Domovinski rat' – pitanje je koliko smo isključili asocijaciju na navedene ruske, odnosno sovjetske ratove. Generalno važi pravilo da kao prijevodna rješenja treba izbjegavati termine koji u ciljnom jeziku već imaju jedno drugo fiksno značenje.

Osim navedene fiksne referencije termina *Vaterländischer Krieg*, zbog koje načelno treba izbjegavati taj termin rabiti u drugim značenjima, postoji još jedan razlog zbog kojega nam se taj termin ne čini optimalnim prijevodom hrvatskoga *Domovinski rat*. Naime za razliku od termina *Domovinski rat* i *Отечественная война*, kojima Hrvati i Rusi ponosno nazivaju svoje obrambeno-oslobodilačke ratove, termin *Vaterländischer Krieg* ima u njemačkom jeziku drukčiji, pretežno negativan imidž. Kao naziv za sovjetski rat protiv Hitlerove Njemačke taj je termin bio u Istočnoj Njemačkoj (1949.-1990.) Nijemcima nametnut od strane Sovjeta s jasnom ideološkom interpretacijom pobjede svjetskog socijalizma nad nacionalsocijalizmom i fašizmom. A u Zapadnoj Njemačkoj termin *Vaterländischer Krieg* imao je izrazito negativne konotacije: prema toj interpretaciji Crvena je armija, oslobodivši istočnu Europu od njemačke okupacije, nametnula sovjetsku okupaciju, tako da je Hitlerov totalitaristički režim zamijenjen drugim, Staljinovim.

I konačno treći razlog zbog kojega ne preporučujemo prijevod *Vaterländischer Krieg* za hrvatski *Domovinski rat* leži u upo-

rabi pridjeva *vaterländisch* u suvremenom njemačkom jeziku. Nakon iskustava dvaju svjetskih ratova koje su izazvali u 20. stoljeću i zlouporabe pojma domovine u nacionalsocijalističkoj ideologiji Nijemci imaju distanciran odnos prema tom pojmu. To je razlog što se imenica *Vaterland* 'domovina' odnosno pridjev *vaterländisch* 'domovinski' u suvremenom njemačkom jeziku često rabe u pejorativnim značenjima nacionalističkoga ili patetičnoga. To značenje bilježi i svaki rječnik suvremenoga njemačkog jezika, primjerice „Duden – Deutsches Universalwörterbuch“ (preveo V.K.): **va|ter|län|disch** <Adj.> (geh., oft emotional, auch abwertend) '(uzvišen stil, često emocionalan, također pejorativan)'. I internetska tražilica Google za riječ *vaterländisch* izbacila primjere uporabe pretežno u navedenim negativnim značenjima. Radi ilustracije navest ćemo na ovom mjestu samo dva primjera (istaknuo V.K.):

Keine Angst, auch wenn die Appenzeller noch so ehrenvoll für ihre Heimat sterben, Christian Krachts neuer Roman ist kein **vaterländisch angehauchtes**, blindlings das Heroisch-Nationale verherrlichendes Stück Literatur.¹³

Der Start des Raumschiffs erfolgt unter Einsatz **vaterländisch pathetischer** Musik nur als eine Reihe von Bildüberblendungen inklusiv des entsprechenden, weiterhin in russisch gehaltenen Zeitungsausschnittes.¹⁴

Riječ *vaterländisch* u ovim citatima ne možemo prevesti hrvatskom *domovinski* jer hrvatska riječ ne poznaje takve pejorativne uporabe, nego možda ovako (preveo i istaknuo V.K.):

Ne bojte se, jer koliko god časnog stanovnika Appenzellea umirali za svoj zavičaj, novi roman Christiana Krachta nema **nacionalističkog zadaha** niti slijepo veliča herojsko i nacionalno.

¹³ <http://www.dav.ch/content/index_archiv.htm> (17.07.2011.)

¹⁴ <<http://www.literra.info/kolumnen/kolumne.php?id=297&PHPSESSID=whqjbzwp>> (17.07.2011.)

Polazak svemirskog broda, praćen glazbom punom **otadžbinske patetike**, prikazan je samo u nizu slika koje se izmjenjuju uz odgovarajuće ulomke iz ruskih novina.

2.2.2. Prijevod *Heimatkrieg*

U Ustavu Republike Hrvatske iz 2001. godine¹⁵ termin *Domovinski rat* pojavljuje se u uvodnom poglavlju „Izvorišne osnove“:

Novim Ustavom Republike Hrvatske (1990.) i pobjedom u Domovinskom ratu (1991.-1995.) hrvatski je narod iskazao svoju odlučnost i spremnost za uspostavu i očuvanje Republike Hrvatske kao samostalne i nezavisne, suverene i demokratske države.

Ta je rečenica u njemačkom prijevodu koji se može naći na različitim internetskim stranicama¹⁶ (prevoditelj nepoznat) prevedena ovako (istaknuo V.K.):

Mit der neuen Verfassung der Republik Kroatien (1990) und dem Sieg im **Heimatkrieg** (1991 - 1995) hat das kroatische Volk seine Entschlossenheit und Bereitschaft für die Wiederherstellung und Bewahrung der Republik Kroatien als selbständigen und unabhängigen, souveränen und demokratischen Staat ausgedrückt.

Već po ovoj jednoj rečenici (a analiza ostatka prijevoda to bi potvrdila, za što ovdje nemamo mjesta) svaki germanist odmah vidi

¹⁵ Tiskano izdanje: *Ustav Republike Hrvatske* (2001). Zagreb: informator.
Internetsko izdanje: „Ustav Republike Hrvatske“ (2001). *Narodne novine* 41/2001. <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_05_41_705.html> (17.07.2011.)

¹⁶ <<http://www.verfassungen.de/hr/verf90.htm>> (17.07.2011.)
<http://www.kroatien-info.eu/verfassung_teil1.html> (17.07.2011.)
<<http://www.jumpmantours.com/kroatien/verfassung.html>> (17.07.2011.)

da je prijevod pisao netko s nedostatnom kompetencijom u njemačkom jeziku odnosno da prijevod nije lektoriran od strane materinskog govornika njemačkog jezika („Wiederherstellung und Bewahrung der Republik Kroatien“ loše su kolokacije, kao i izbor glagola „ausgedrückt“), a što bi se za dokument takve važnosti kakav je Ustav očekivalo, pogotovo jer je prijevod objavljen među ostalim i na stranici s logotipom Hrvatske turističke zajednice koja bi kao promicatelj Hrvatske u svijetu trebala obratiti pažnju na prevođenje na svojim stranicama. No to je generalni problem s prevođenjem u Hrvatskoj da kod izbora prevoditelja profesionalnost često nije glavni kriterij ili uopće nije kriterij, s čim se, međutim, na ovom mjestu ne možemo dalje baviti.¹⁷

Jad i bijeda hrvatskog prevodilaštva vidi se i u najnovijem prijevodu hrvatskog Ustava na njemački. Hrvatski je sabor na sjednici 16. lipnja 2010. godine donio Odluku o proglašenju Promjene Ustava Republike Hrvatske, prema kojoj se među ostalim mijenja i gore citirani tekst iz uvodnog poglavlja „Izvorišne osnove“ koji sada glasi ovako:¹⁸

Izražavajući tisućljetnu nacionalnu samobitnost i državnu opstojnost hrvatskoga naroda, potvrđenu slijedom ukupnoga povijesnoga zbivanja u različitim državnim oblicima te održanjem i razvitkom državotvorne misli o povijesnom pravu hrvatskoga naroda na punu državnu suverenost, što se očitovalo:

– [...]

– u novom Ustavu Republike Hrvatske (1990.) i pobjedi hrvatskog naroda i hrvatskih branitelja u pravednom, legitimnom,

¹⁷ Dobar uvod u tu problematiku pruža Erich Prunč (2009): „Unfrisierte Gedanken zur kroatischen Translationskultur“, u: Omazić, Marija; Vladimir Karabalić, Mario Brdar (ur.), *Lingvistika javne komunikacije: Translatološki, terminološki, međukulturni i problemi jezika struke. (Linguistics of Public Communication: Translatological, Terminological, Intercultural and the problems of the Language for Special Purposes)*. Zagreb / Osijek: HDPL / Filozofski fakultet Sveučilišta J.J.Strossmayera, 3-19.

¹⁸ <<http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=1839>> (29.07.2011.)

obrambenom i oslobodilačkom Domovinskom ratu (1991. – 1995.) kojima je hrvatski narod iskazao svoju odlučnost i spremnost za uspostavu i očuvanje Republike Hrvatske kao samostalne i nezavisne, suverene i demokratske države.

Da, dobro smo citirali: u toj dugoj rečenici, koja se u originalnom tekstu proteže na cijelu stranicu pa smo ju skratili, gramatički nedostaje glavna rečenica! Nakon predikatnoga proširka „Izražavajući ... državnu suverenost“ slijede zavisne rečenice „što se očitovalo...“ i „kojima je hrvatski narod...“, a nema glavne rečenice. Isto tako i u njemačkom prijevodu (prevoditelj nepoznat):¹⁹

Seine tausendjährige nationale Eigenständigkeit und das durch die Gesamtheit historischer Ereignisse unter verschiedenen Staatsformen bestätigte staatliche Fortbestehen des kroatischen Volkes zum Ausdruck bringend, sowie durch die Wahrung und Entwicklung des staatsbildenden Gedankens von dem historischen Recht des kroatischen Volkes auf volle staatliche Souveränität, welches sich äußerte:

- [...]

- in der neuen Verfassung der Republik Kroatien (1990) und dem Sieg des kroatischen Volkes und der kroatischen Vaterlandsverteidiger im gerechten, legitimen, Verteidigung-, Befreiungs- und Heimatkrieg (1991 - 1995), wodurch das kroatische Volk seine Entschlossenheit und Bereitschaft zur Wiederherstellung und Erhaltung der Republik Kroatien als selbstständigen und unabhängigen, souveränen und demokratischen Staat bekräftigt hat.

Osim dakle što ni u prijevodu nema glavne rečenice (jer jezična greška u izvorniku nije opravdanje prevoditelju da ju ponovi u svom prijevodu, a to što hrvatski tekst Ustava očito nije lektoriran priča je za sebe), upada u oči (među ostalim) i sintaktički nevjero-

¹⁹ <http://www.kas.de/wf/doc/kas_2764-1442-1-30.pdf?110114141431> (29.07.2011.)

jatno loš prijevod fraze „u pravednom, legitimnom, obrambenom i oslobodilačkom Domovinskom ratu (1991. – 1995.)“. U hrvatskoj frazi pridjevi *pravednom, legitimnom, obrambenom i oslobodilačkom* atributi su imenu *Domovinskom ratu (1991. – 1995.)*, a u njemačkom tekstu stoji, prevedeno natrag na hrvatski: „u pravednom, legitimnom, Obrambenom, Oslobodilačkom i Domovinskom ratu (1991. – 1995.)“! Naprotiv ispravan prijevod hrvatske fraze glasio bi ovako: *im Heimatkrieg (1991 – 1995), der ein gerechter, legitimer Verteidigungs- und Befreiungskrieg war* – atributi *obrambenom i oslobodilačkom* u njemačkom se jeziku mogu izraziti samo imenički u sklopu složenica s odnosnom imenicom (*Verteidigungs- und Befreiungskrieg* 'obrambeni i oslobodilački rat'), a to znači da cijeli atributni niz moramo izraziti iza odnosne imenice *Heimatkrieg* 'Domovinski rat' u obliku odnosne rečenice, što zna svaki student germanistike, a nikako ispred kao u hrvatskoj frazi gdje su svi atributi pridjevski.

No vratimo se našem glavnom pitanju: prijevodu naziva *Domovinski rat*, koji je i u starijem i u novijem tekstu Ustava preveden doslovno: *Heimatkrieg* (njem. *Heimat* 'zavičaj, domovina'). Izraz (*Kroatischer*) *Heimatkrieg* je, barem sudeći po broju potvrda na internetu, najčešći njemački naziv za hrvatski Domovinski rat.²⁰ Većina njemačkih autora rabi upravo taj izraz, i to obično pod navodnicima i/ili s naznakom „takozvani“ (njem. *so genannt*) ispred, kojima je funkcija citirati njemačkim čitateljima izvorni hrvatski naziv na njemačkom jeziku, usp. primjerice (istaknuo i preveo V.K.):

²⁰ Postoji čak tvrdnja da je hrvatski naziv nastao kao prijevod njemačkog *Heimatkrieg*, i to iz političkih razloga: novinar D. Plevnik smatra u gore već citiranom članku da je za vrijeme Domovinskog rata HDZ imao monopol na odlučivanje o tome tko će dobivati oružje i postati dragovoljac. Izvorno je taj rat i krenuo kao stranački pa je čak i sam naziv 'Domovinski rat' kao 'Heimatkrieg' posuđenica iz njemačke neslavne stranačke ropotarnice. <<http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20000506/kolumne.htm>> (17.07.2011.)

Der sogenannte ‚Heimatkrieg‘ in Kroatien ist längst beendet²¹
(Takozvani 'Domovinski rat' u Hrvatskoj odavno je završen)

Das kollektive kroatische Gedächtnis bewertet **den so genannten Heimatkrieg** als Geburtsstunde der Unabhängigkeit²²
(Kolektivna hrvatska svijest smatra takozvani Domovinski rat kolijevkom svoje neovisnosti)

Čini se da izraz (*Kroatischer*) *Heimatkrieg* postaje i administrativni njemački naziv za hrvatski Domovinski rat. Tako se pojavljuje, da citiramo barem jedan primjer, u Pravnim nalogima za rad regionalnih nositelja Njemačkog mirovinskog osiguranja (*Rechtliche Arbeitsanweisungen der Regionalträger der Deutschen Rentenversicherung*), u kojima se spominje i uplata u mirovinsko osiguranje za vrijeme sudjelovanja osiguranika u hrvatskom Domovinskom ratu („Teilnahme am Heimatkrieg“):

Kroatien

[...]

R2.5 Sonderzeiten wegen Teilnahme am Heimatkrieg

Die Zeiten der Teilnahme am Heimatkrieg können entweder Pflichtbeitragszeiten oder Sonderzeiten sein. (...) ²³

Što se tiče složenice *Heimatkrieg* općenito, ona se u suvremenom njemačkom jeziku rabi u doslovnom i u prenesenom značenju sastavnice *-krieg* 'rat'. Evo barem dva primjera s interneta za uporabu složenice u doslovnom značenju (istaknuo i preveo V.K.):

²¹ <www.feuerwehrpresse.de/Text%20-%20Feuerwehrwesen%20Kroatien.pdf> (17.07.2011.)

²² <<http://www.freitag.de/2007/35/07350801.php>> (17.07.2011.)

²³ <<http://www.deutsche-rentenversicherung-regional.de/Raa/Raa.do?f=SVABKHRVART26R2.5>> (17.07.2011.)

Smuts schätzte das neue britische Kabinett keineswegs. Er musste am gleichen Konferenztisch sitzen wie sein alter Feind Lord Milner, unter dessen Entscheidungen seine burischen Landsleute schwer zu leiden hatten nach dem **Heimatkrieg** gegen die Briten in Südafrika.²⁴

(Smuts nimalo nije cijenio novi britanski kabinet. Morao je sjediti za istim stolom sa svojim starim neprijateljem lordom Milnerom, zbog čijih su odluka njegovi burski zemljaci teško patili nakon **domovinskog rata** protiv Britanaca u Južnoj Africi.)

Ja das Problem ist einfach dass die Amies nich wissen wie ein **Heimatkrieg** ist. Und bei den zählt ja sowieso nur der wirtschaftliche Faktor am Krieg.²⁵

(Ma problem je jednostavno u tome što Ameri ne znaju što je **domovinski rat**. A ionako im je važan samo ekonomski faktor u iračkom ratu.)

Za vrijeme Drugoga svjetskog rata izraz *Heimatkrieg* rabio se kao naziv za rat na njemačkom tlu. Na tu upotrebu referira primjerice naslov knjige „Der Heimatkrieg 1939-1945“ autora W. Paula iz 1980. godine, ili pak naslov članka „Heimatkrieg“ – Das Gebiet zwischen Margetshöchheim und Gelchsheim im Luftkrieg²⁶ (prijevod V.K.: „Njemački domovinski rat '*Heimatkrieg*' – Područje između Margetshöchheima i Gelchsheima u zračnom ratu“), itd.

U prenesenom značenju izraz *Heimatkrieg* rabi se u suvremenom njemačkom jeziku u značenju (oružane ili nenaoružane) borbe u domovini, primjerice protiv droge, protiv terorizma (istaknuo i preveo V.K.):

²⁴ <www.traditionsverband.de/download/pdf/held_der_suedafrikaner.pdf> (17.07.2011.)

²⁵ <<http://www.sebastian-trella.de/forum/viewtopic.php?f=18&t=249&start=60>> (17.07.2011.)

²⁶ Autor: Herbert Schott, u: Mainfränkische Jahrbücher 44 (1992).

In seinem **Heimatkrieg gegen Drogen und Terrorismus** ist nach seiner Überzeugung die Bill of Rights das erste Opfer.²⁷

(U njegovom **ratu protiv droge i terorizma u domovini** prva je žrtva prema njegovom uvjerenju *Bill of Rights*.)

ili primjerice kao „rat riječima u domovini“ („*Heimatkrieg der Worte*“ – jedan naslov u časopisu *Welt online*:²⁸ misli se na izvješćivanje o ratu u Iraku u njemačkim medijima kod kojega novinari međusobno vatreno polemiziraju oko istine o iračkom ratu).

Prijevod (*Kroatischer*) *Heimatkrieg* za hrvatski *Domovinski rat* bolji je od prijevoda *Vaterländischer Krieg* jer nema kao ovaj fiksnu referenciju na rusko-francuske odnosno sovjetsko-njemačke ratove, a i ekspresivna vrijednost riječi *Heimat* odgovara onoj hrvatske riječi *domovina* u smislu da su te riječi u oba jezika izrazito pozitivno konotirane, za razliku od kompromitiranih *Vaterland* / *vaterländisch* koje se u suvremenom njemačkom jeziku često rabe pejorativno, kako je prikazano u odlomku 2.2.1.

2.3. Adaptirajući prijevodi

Adaptirajući njemački prijevodi fokusiraju pojedine aspekte rata u Hrvatskoj 1991.-1995. U nastavku će biti riječi o prevoditeljskim rješenjima *Befreiungskrieg* 'oslobodilački rat', *Kroatien-Krieg* 'rat u Hrvatskoj' i varijantama, te *Unabhängigkeitskrieg* 'rat za neovisnost'.

²⁷ <http://www.welt.de/print-welt/article449688/Der_Fensterplatz.html> (17.07.2011.)

²⁸ <http://www.welt.de/print-welt/article520421/Heimatkrieg_der_Worte.html> (17.07.2011.)

2.3.1. Prijevod *Befreiungskrieg*

Gore citirana rečenica iz hrvatskoga Ustava iz 2001. prevedena je u tiskanom izdanju njemačkog prijevoda²⁹ ovako (istaknuo V.K.):

Durch die neue Verfassung der Republik Kroatien (1990) und den Sieg im **Befreiungskrieg** (1991-1995) hat das kroatische Volk seine Entschlossenheit und Bereitschaft zur Gründung und Erhaltung der Republik Kroatien als selbständigen, unabhängigen, souveränen und demokratischen Staat bekräftigt.³⁰

Termin *Domovinski rat (1991.-1995.)* preveden je ovdje dakle adaptirajućim prijevodom *Befreiungskrieg (1991-1995)* 'oslobodilački rat (1991.-1995.)'. Pojam „osloboditeljskog rata“ pojavljuje se u već citiranoj Deklaraciji o Domovinskom ratu koju je Hrvatski sabor donio u listopadu 2000. godine:

[...]

2. Republika Hrvatska vodila je pravedan i legitiman, obrambeni i osloboditeljski, a ne agresivni i osvajački rat prema bilo kome u kojem je branila svoj teritorij od velikosrpske agresije unutar međunarodno priznatih granica.

3. Uspješna obrana u Domovinskom ratu s konačnim oslobodilačkim vojno-redarstvenim operacijama »Bljesak« i »Oluja« te kasnijom mirnom reintegracijom hrvatskog Podunavlja, stvorila je sve pretpostavke za skladan razvitak Republike Hrvatske kao zemlje koja prihvaća demokratske standarde suvremenoga zapadnog svijeta i otvara brojne mogućnosti približavanja tom svijetu u političkom, sigurnosnom, gospodarskom i kulturnom smislu.

²⁹ *Verfassung der Republik Kroatien* (2002). Prevela Nina Sokol. (Kroatische Gesetzgebung; 397). Zagreb: Narodne novine.

³⁰ str. 44-45

4. Temeljna vrijednost Domovinskog rata jest uspostava i obrana državnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta Republike Hrvatske, čime su stvorene pretpostavke za djelovanje pravne države i vladavine prava te zakonito funkcioniranje državnih tijela kao najbolji način za daljnju afirmaciju dostojanstva Domovinskog rata.

[...]

Prijevod *Befreiungskrieg (1991-1995)* 'oslobodilački rat (1991.-1995.)' možemo dakle interpretirati tako da referira na reintegraciju dijelova Republike Hrvatske, u kojima su pobunjeni hrvatski Srbi 1991.-1995. godine uspostavili autonomiju u obliku tzv. Krajine, u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske. A budući da je jedna od temeljnih vrijednosti Domovinskog rata i uspostava državnoga suvereniteta RH, kako čitamo gore u 4. točki Deklaracije, naziv Oslobodilački rat može se interpretirati i kao rat za oslobodjenje Hrvatske od Jugoslavije jer mirno odcjepljenje, kakvom smo svjedočili primjerice pri raspadu Čehoslovačke na Češku i Slovačku krajem 1980.-ih, na ovim prostorima nije bilo moguće zbog otpora srpske strane 1991. godine.

2.3.2. Prijevodi *Kroatien-Krieg, Krieg in Kroatien, Krieg um Kroatien i Krieg für Kroatien*

Umjesto opće imenice *Heimat* odnosno pridjevske izvedenice *vaterländisch* u njemačkom prijevodu možemo uporabiti i vlastito ime domovine: *Kroatien-Krieg*. Pišemo ga kao polusloženicu radi jasnoće, iako ne bi bilo pogrešno ni pisanje kao obična složenica: *Kroatienkrieg*. Složenice su u njemačkom jeziku omiljeni način sažimanja sintaktičkih odnosa, pri čemu je taj odnos između sastavnica složenice često otvoren za različite interpretacije jer nije eksplicitno naznačen. Tako složenica *Kroatien-Krieg* može značiti rat u Hrvatskoj, ali može značiti i rat za Hrvatsku: sastavnica *Kroatien* može dakle upućivati na mjesto rata, ali i na njegov cilj. Ta

otvorenost interpretacije i relativna ekspresivna neutralnost riječi *Kroatien*, koja je u njemačkom jeziku jednostavno njihovo ime za našu zemlju, u usporedbi s izrazito ekspresivnim riječima *Heimat* i *vaterländisch* čine prijevod *Kroatien-Krieg* upotrebljivim u svim kontekstima u kojima prevoditelj želi ostati stilski, odnosno ideološki neutralan.

Spomenuti odnos između sastavnica složenice prevoditelj može učiniti eksplicitnim upotrebom odgovarajućih prijedloga u prijevodu: *Krieg in Kroatien* 'rat u Hrvatskoj', *Krieg um Kroatien* / *Krieg für Kroatien* (oboje: 'rat za Hrvatsku'). Pogledajmo ova dva zadnja prijevoda: *Krieg um Kroatien* i *Krieg für Kroatien*. Ti prijevodi imaju različita značenja zahvaljujući jednoj finoj semantičkoj razlici između prijedloga *um* i *für* (hrv. oboje: prijedlog *za*). Naime, prijedlog *um* upotrebljava se kada imenica ispred koje stoji označava nešto što postoji, a opstanak je ugrožen, dočim se prijedlog *für* rabi kada imenica ispred koje stoji označava nešto što još ne postoji, a uspostava je poželjna. Tako primjerice *Kampf um Frauenrechte* 'borba za ženska prava' znači borbu za očuvanje postojećih ženskih prava, a *Kampf für Frauenrechte* '(također:) borba za ženska prava' znači borbu za uspostavu ženskih prava koja još ne postoje. Analogno tomu prijevod *Krieg um Kroatien* 'rat za Hrvatsku' značit će rat za obranu Hrvatske (od srpsko-crnogorske agresije), dok će *Krieg für Kroatien* '(također:) rat za Hrvatsku' značiti rat za uspostavu neovisne Hrvatske. Dva prijevoda fokusiraju dakle dva aspekta Domovinskog rata, a sinonimi bi bili *Kroatischer Verteidigungskrieg* 'hrvatski obrambeni rat' (za *Krieg um Kroatien*) odnosno *Kroatischer Unabhängigkeitskrieg* 'hrvatski rat za neovisnost' (za *Krieg für Kroatien*).

2.3.3. Prijevod *Kroatischer Unabhängigkeitskrieg*

Glavna tekovina hrvatskoga Domovinskoga rata je što danas živimo u neovisnoj i samostalnoj hrvatskoj državi. Stoga i njema-

čki prijevod *Kroatischer Unabhängigkeitskrieg* 'hrvatski rat za neovisnost' smatramo optimalnim jer fokusira taj ključni aspekt Domovinskoga rata. Atribut *kroatischer* 'hrvatski' nužan je jer vremenski i zemljopisno situira opću imenicu *Unabhängigkeitskrieg* 'rat za neovisnost' i tako stvara od nje ime. Po istom obrascu stvoreni su i njemački nazivi za druge ratove za neovisnost u svijetu: *Sloweniens Unabhängigkeitskrieg* 'slovenski rat za neovisnost', *der ungarische Unabhängigkeitskrieg* 'mađarski rat za neovisnost', *der griechische Unabhängigkeitskrieg* 'grčki rat za neovisnost', *der Unabhängigkeitskrieg Cubas* 'kubanski rat za neovisnost', *Spanischer Unabhängigkeitskrieg* 'španjolski rat za neovisnost', *Mexikanischer Unabhängigkeitskrieg* 'meksički rat za neovisnost', itd. U ovu paradigmu uklapa se dakle i naziv *Kroatischer Unabhängigkeitskrieg*.

Ideološki antonimi nazivu *Kroatischer Unabhängigkeitskrieg* su već spomenuti *Kroatischer Sezessionskrieg* 'hrvatski secesionistički rat' i *Bürgerkrieg* 'građanski rat': naziv *Kroatischer Unabhängigkeitskrieg* je prohrvatski jer odražava sliku rata iz perspektive Hrvatske koja se borila za neovisnost, dok su nazivi *Kroatischer Sezessionskrieg* i *Bürgerkrieg* projugoslavenski jer odražavaju sliku rata iz perspektive hegemonijalne sile od koje se Hrvatska odvojila. Pri izboru jednog od navedenih prijevodnih rješenja zauzima se dakle odgovarajuća ideološka pozicija, na što svaki prevoditelj mora obratiti pažnju u smislu gore spomenute lojalnosti.

3. ZAKLJUČAK

Iako je naziv *Domovinski rat* neprecizan jer ne ukazuje ni na karakter niti na mjesto rata, radi percepcije rata u inozemstvu ne treba mijenjati hrvatski naziv, nego je zadatak prevoditelja prenijeti taj naziv tako da bude razumljiv u drugim kulturnim okruženjima. Pokazali smo da doslovni prijevod *Vaterländischer Krieg*, za razliku od drugoga diskutiranog doslovnog prijevoda *Heimatkrieg*, u njemačkom kulturnom okruženju vjerojatno neće optimalno fun-

kcionirati kao naziv za hrvatski Domovinski rat zbog fiksne referencije na druge ratove i zbog negativnih konotacija. Pokazali smo također da su i adaptirajući prijevodi moguća dobra prijevodna rješenja: *Kroatien-Krieg* jer ideološki i stilski neutralno, a jasno situira rat, te prijevodi *Befreiungskrieg* 'oslobodilački rat' i *Kroatischer Unabhängigkeitskrieg* 'hrvatski rat za neovisnost' koji fokusiraju pojedine aspekte hrvatskoga Domovinskog rata i oba su lojalna prema polaznoj, hrvatskoj kulturi jer odražavaju hrvatsku sliku rata. Prijevod *Kroatischer Unabhängigkeitskrieg* čini nam se posebno pogodnim prijevodnim rješenjem jer informira njemačke adresate o središnjem aspektu hrvatskog Domovinskog rata: o hrvatskoj neovisnosti i samostalnosti kao glavnom cilju i tekovini Domovinskog rata.

ZUSAMMENFASSUNG

Im vorliegenden Beitrag wird die kroatische Bezeichnung *Domovinski rat* für den Krieg in Kroatien 1991-1995 und deren mögliche deutsche Übersetzungen diskutiert. Im ersten Teil wird die kroatische Bezeichnung selbst diskutiert, die gelegentlich als unpräzise und strittig kritisiert wird. Im zweiten Teil werden zuerst zwei häufigste wörtliche deutsche Übersetzungen erörtert: *Vaterländischer Krieg* und *Heimatkrieg*, wobei die erstere wegen der festen Referenz auf Russlands bzw. die sowjetischen Kriege im 19. und 20. Jahrhundert und wegen der negativen Konnotationen als inadäquat bewertet wird. Danach werden die adaptierenden Übersetzungen *Befreiungskrieg*, *Kroatien-Krieg* (mit Varianten) sowie *Kroatischer Unabhängigkeitskrieg* unter die Lupe genommen. Die letztgenannte Übersetzungslösung scheint besonders geeignet, weil sie die deutschen Adressaten über den zentralen Aspekt des Kroatien-Krieges informiert: über die Unabhängigkeit und Selbständigkeit der Republik Kroatien als Hauptziel und -errungenschaft dieses Krieges.

SUMMARY

This paper discusses the Croatian use of the term *Domovinski rat* (the Homeland War) for the war in Croatia 1991-1995 and the possible German translations. In the first part of the paper, there is a discussion about the Croatian term, which is occasionally criticized as being imprecise and contentious. The second part of the paper examines, first, two of the most frequent literal German translations: *Vaterländischer Krieg* and *Heimatkrieg*, whereby the first was assessed as inadequate both due to the fixed reference to the Russian or the Soviet War in the 19th and 20th century and the negative connotations which the term bears. Then the adapted translations *Befreiungskrieg*, *Kroatien-Krieg* (with variants) as well as *Kroatischer Unabhängigkeitskrieg* were examined carefully. The latter translation solution seemed particularly suitable, because it informs the German addressees about the central aspect of the Croatian War: the independence and autonomy of the Republic of Croatia as the main goal and achievement of this war.